

Johdatus laadullisen tutkimuksen metodologiaan

Yliopistonlehtori Eeva Pyörälä, VTL, FT
Oppimisen kehittämissyksikkö, PL 63, 00014 Helsingin yliopisto
e-mail eeva.pyorala@helsinki.fi

I Johdanto

Mitä ja millaista on laadullinen tutkimus?

- * Laadullinen tutkimuksen avulla tarkastellaan ihmisten käyttäytymistä heidän omasta näkökulmastaan
- * Päämääränä on ihmisten käyttäytymisen ymmärtäminen, heidän omien tulkintojensa ja tutkittavalle ilmiölle antamien merkitysten hahmottaminen
- * Tulokset ovat 'tiheää' kuvausta tutkittavasta ilmiöstä, tuloksia ei pyritä ensisijaisesti esittämään numeraalisesti
- * Tutkimusraportissa pyritään säilyttämään tutkimuksen merkitysympäristö, jossa tutkimusaineisto on kerätty

Laadullinen ja tilastollinen tutkimus

- * Laadullisen tutkimuksen aineistojen pieni koko saattavat johtaa tilastolliseen tutkimukseen tottuneen lukijan tulkitsemaan ne esitutkimuksiksi: hyvä laadullinen tutkimus on aivan yhtä tarkkaa, huolellista ja itsekriittistä kuin tilastollinen tutkimus
- * Parhaimillaan laadulliset ja tilastolliset menetelmät täydentävät toisiaan
- * Laadullinen tutkimus saattaa auttaa ymmärtämään ja tulkitsemaan tilastollisen tutkimuksen tuloksia
- * Päästään tutkimaan sellaisia ilmiöitä ja kohderyhmiä, joita tilastomenetelmillä ei voi tutkia

II Teoria, empiria ja metodologia

Teoria

- * Mitä on teoria, tulkintoja:
 - 1) Teoria = tieteen tulokset systemaattisesti järjestettynä kokonaisuutena
 - 2) Teoria = looginen apuväline, jota voidaan käyttää tutkimuksen välineenä tai keinona
- * Teorian tasoja
 - * 'suuret', 'pienet' ja 'keskiasteen' teorit
 - * mallit
 - * hypoteesit
- * Teoreettinen työskentely on käsitteellistä työskentelyä
- * Laadullinen tutkimus on kiinteässä suhteessa teoriaan, se täsmentää teoriaa

Empiria

- * Ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä ei voi tutkia sellaisenaan, sitä voidaan tutkia vain sen ilmentymien kautta käsitteiden avulla
- * *Aineisto edustaa tutkimuksessa empiiristä maailmaa*
 - * laadullisessa tutkimuksessa aineisto on 'siivu' yhteiskunnallisesta todellisuudesta
 - * 'autenttista' aineistoa ei ole olemassa

Metodologia

- * Metodologian tehtävänä on ylittää empiirisessä tutkimuksessa teorian ja empirian välinen kuilu
- * Metodologia = keinot rakentaa teoreettisesti perusteltu tutkimusasetelma, jonka avulla voidaan tutkia empiiristä todellisuutta

II Laadullisen tutkimuksen eteneminen

Kysymyksenasettelu

* Kysymyksenasettelu = tutkimuksen pääkysymys, joka tarkentuu tutkimuksen aikana

** Mitä ilmiötä tutkitaan, mistä näkökulmasta, ketkä tutkittavia, missä kontekstissä, minä ajanjaksona?*

** Pääkysymyksenasettelun lisäksi tutkimus jäsennetään tarkennetuiksi tutkimuskysymyksiksi, jotka täydentävät toisiaan*

Tutkimusasetelma

* Teoreettisen ja metodologisen taustan esittely ja perustelu (näiden tulisi olla keskenään yhteensopivia)

* Tutkimuksen empiristen ratkaisujen esittäminen ja perusteleminen

* Mikä ja millainen on tutkimuksen aineisto

* Aineiston keruupaikka

* Tutkittavien valintakriteerit

* Aineiston koko

* Litteraatiotaso

* Aineiston käsittely- ja analyysimenetelmät

* Tutkimuksen merkitys: mitä uutta tietoa tämän tutkimuksen avulla pyritään saamaan selville (lopullinen merkitys selviää tutkimuksen kuluessa)

Tutkimusaineistot

* On tärkeää, että tutkimusta varten on olemassa systemaattinen aineisto

* Aineistoon voi aina palata

* Aineistotyyppi valitaan tutkimuksen kysymyksenasettelun pohjalta

"Voiko tämän aineiston avulla vastata näihin tutkimuskysymyksiin?"

* Aineistotyyppejä

* haastatteluaineistot

* ryhmähaastattelut

* tekstiaineistot

* havainnointiaineistot (etnografia, osallistuva havainnointi, observointi)

* vuorovaikutusaineistot

* visuaaliset aineistot

* Aineistoon liittyviä metodologisia valintoja

* luonnollinen aineisto (luonnollinen tilanne) - tutkimusta varten järjestettyyn tilanteeseen perustuva aineisto

* yksilöaineisto - ryhmäaineisto

* yksittäisaineisto - vertailuaineisto - pitkäikäisaineisto

Aineiston koko

* Milloin aineistoa on kerätty tarpeeksi?

* Aineiston kokoa ei voi määrittellä tilastollisesti

* *Aineiston kylläntyspiste eli saturaatiopiste*

* aineiston keruun voi lopettaa, kun uudet tapaukset eivät enää tuo esiin uusia piirteitä; tutkijalla oltava tuntuma aineistoon aineiston keruuvaiheessa

- * Joskus aineiston koko on lyötävä lukkoon etukäteen lupien tähden (esim. instituutioissa ja firmoissa tehtävät tutkimukset): koossa on oltava pelivaraa
- * Suurten laadullisten aineistojen analyysi on työlästä, aineiston liian suuri koko saattaa johtaa analyysin pinnallisuuteen
- * Kentälle paluu ja lisäaineiston keruu ei usein ole mahdollista, realistista on pyrkiä keräämään koko aineisto kerralla

Aineiston käsittely ja analyysi

Litteraatio

- * Aineisto muokataan yhtenäiseen, yleensä kirjalliseen muotoon
- * Litteraatioäännöt kirjataan ylös
- * Samoja litteraatioääntöjä noudatetaan läpi koko aineiston
- * Jos haluat käyttää tietokoneohjelmia, ota selville ohjelman vaatimat litteraatioäännöt

Koodaus

- * Aineisto koodataan systemaattisesti
- * Vältä erottelua "hyvien" ja "huonojen" tutkittavien välillä
- * Merkitse ylös tarkka paikka aineistossa, jotta perusaineistoon voi palata, arvioi koodatuille osioille riittävä konteksti
- * Aineiston rinnakkaiskoodaus auttaa tutkimuksen reliabiliteetin arvioimisessa
- * Tietokoneohjelmat avuksi aineiston koodauksessa?

Memot/muistiinpanot

- * Vertikaalit memot: kustakin aineiston "yksiköstä" (haastattelu, nauhoitus jne.) kirjoitetut memot
- * Horisontaalit memot: temaattiset memot, kustakin aineiston "yksiköstä" kirjoitetut temaattiset muistiinpanot, joiden avulla voidaan hahmottaa teemaa koko aineistossa
- * Tietokoneohjelmat auttavat memojärjestän luomisessa, ylläpitämisessä ja hyödyntämisessä

Analyysi

- * Analyysi: koodausten, memojen ja aineiston vuoropuhelua, työkaluina teoria ja metodologia
- * Hahmota läpi aineiston esiintyvät piirteet ja jäsennykset
- * Kiinnostavaa on se, mikä aineistossa on yleistä, ei se, mikä on tutkijalle helposti avautuvaa ja ymmärrettävää tai toisaalta tutkijalle yllättävää
- * Tulokinnassa otetaan huomioon havaintojen yleisyys
- * Poikkeaviin tapauksiin otetaan kantaa
 - 1) poikkeavat tapaukset paljastuvat 'tavallisiksi' tapauksiksi,
 - 2) poikkeavat tapaukset muuttavat korjaavat tulkintaa,
 - 3) poikkeavat tapaukset ovat aidosti poikkeuksellisia tuotu esiin ja selvitettävä
- * Aineiston sisäiset vertailuasetelmat antavat ryhtiä analyysille

Tutkimuksen raportointi

- * Keskeistä on tuoda esille se, mitä uutta tämä tutkimus on tuonut ilmiöstä esille ja suhteuttaa se olemassa olevaan tietoon
- * 'Päämääränä uskottava 'tiheä' kuvaus tutkittavasta ilmiöstä
- * Tutkimusympäristö ja kulttuurinen konteksti tuodaan esille raportissa
- * Tutkijan oma rooli aineiston keruussa ja mahdollinen vaikutus aineistoon tuotava esiin ja arvioitava
- * Aineiston käsittelyssä ja analyysissä tehdyt ratkaisut kirjataan ja perustellaan
- * Validiteetti- ja reliabiliteettikysymyksiin on vastattava
- * Laadullisen aineiston analyysiin tarkoitettut tietokoneohjelmat eivät vapauta tutkijaa analyysivaiheiden kuvauksesta ja tehtyjen ratkaisujen perustelemisesta

- * Laadullisen tutkimusaineiston esittäminen
 - * Puheaineiston esittämisessä muitakin esitystapoja kuin sitaatit, esim. taulukot, tiivistelmät, kaaviot
- * Sitaattien käyttö on oltava harkittua
 - * Siteerataanko jatkuvasti samoja tutkittavia?
 - * Sitaatit eivät puhu puolestaan
 - * Liika sitaattien käyttö tekee raportista raskaan
- * Videoaineistoja esittäessä valinta kirjallisen tai kuvallisen esittämisen välillä

III Laadullisen tutkimuksen arviointi

Triangulaatio

Eri näkökulmien tietoinen hyödyntäminen tutkimusprosessissa (Denzin & Lincoln 1994, Seale 1999)

- 1) Aineistotriangulaatio
- 2) Tutkijatriangulaatio
- 3) Teoriatriangulaatio
- 4) Menetelmätriangulaatio

Validiteetti

- * Tutkimuksen pätevyys ja yleistettävyys
 - * Arvio siitä, kuinka hyvin tutkimuksessa on onnistuttu tutkimaan sitä ilmiötä, jota pyrittiin tutkimaan, ja pitääkö tutkimuksessa syntynyt tulkinta paikkansa ympäröivässä todellisuudessa
- * Validiteettikysymykset kulkevat tutkimuksessa läpi koko ajan
 - * tutkimuksen teoreettisen, metodologisen ja empiirisen perustan yhteensopivuus
 - * tutkimusasetelman arviointi: tarkka ja rehellinen kuvaus tutkimuksen kuluessa syntyneistä ongelmista ja tehdyistä ratkaisuista sekä niiden vaikutuksesta tutkimustuloksiin
 - * tutkimuskontekstin arviointi
 - * poikkeavat tapaukset tuodaan esiin ja niiden avulla koetellaan tulkintaa
 - * aineiston sisäisten vertailuasetelmien esilletuominen
 - * triangulaatio: samansuuntaiset tulokset eri aineistoilla, eri tutkijoilla, eri teoreettisista lähtökohdista ja eri menetelmillä parantavat tutkimuksen validiteettia
 - * tutkimustulosten ja teoreettisen viitekehyksen yhteensopivuus
 - * tutkimustulosten yleistettävyys tutkimusasetelman ulkopuolelle

Reliabilitetti

- * Aineiston käsittelyn ja analyysin arvioitavuus ja uskottavuus
 - * Arvio tutkimusprosessin kulusta, erityisesti empirisen aineiston työstämisen eri vaiheiden kulusta
 - 1) arvioitavuus lukijalle tarjotaan mahdollisuus seurata tutkijan päättelyä ja kritisoida sitä
 - 2) uskottavuus: päädytäänkö tutkimusraportissa kuvatulla tavalla tutkimuksessa esitettyihin tulkintoihin
 - 3) toistettavuus: toinen tutkija päätyisi saman aineiston ja esitettyjen tulkintasääntöjen pohjalta samoihin tulkintoihin
- * Reliabiliteettia voidaan parantaa mm. seuraavilla tavoilla
 - * korkeatasoinen aineisto (esim. äänityksen taso)
 - * aineiston tarkat litteraatiot

- * aineiston järjestäminen, tarkka aineistotyöskentely, joka mahdollistaa paluun primaariaineistoon (paikantamissysteemi)
- * aineiston koodaaminen (esim. puolittamalla aineisto tai rinnakkaiskoodauksella)
- * aineiston yhteiskäsittely, data-istunnot

IV Tutkimuksen etiikka

- * Eettiset ratkaisut tuotava esiin
 - * tutkimusluvut tutkittavilta, omaisilta, instituutioilta
 - * Tutkittavien anonymiteetti säilytettävä
 - * Nimien ja muiden tunnisteiden systemaattinen vaihtaminen aineiston litteraatiossa
 - * Tunnistettavuuskysymys erityisen tärkeä tutkimusraportissa
 - * Kuva- ja videoaineistojen esittämisessä omat ratkaisunsa
 - * Aiheiden arkaluontoisuus otettava huomioon
 - * Pienet yhteisöt
 - * Tutkittava saa tunnistaa itsensä, muut periaatteessa eivät

- * *Tutkijan ja tutkittavan välinen luottamus pyrittävä säilyttämään*

Laadullisen tutkimuksen oppi- ja käsikirjoja

- Alasuutari P. Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Hanki ja Jää, Helsinki 1989.
- Alasuutari P. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere 1999.
- Arksey H & Knight PT. Interviewing for Social Scientist. An Introductory Resource with Examples. Sage, London 1999.
- Atkinson P (ed.) Handbook of Ethnography. Sage, London 2001.
- Bloor M, Frankland J, Thomas M & Robson K. Focus Groups in Social Research. Sage, London 2000.
- Coffey A & Atkinson P. Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies. Sage, London 1996.
- Denzin NK & Lincoln YS, toim. Handbook of Qualitative Research. Sage, London 1994.
- Denzin NK & Lincoln YS, toim. Handbook of Qualitative Research, 2nd edition. Sage, London 2000.
- Eskola J & Suoranta J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4. painos. Vastapaino, Tampere 2000.
- Gilbert N, toim. Researching Social Life. Sage, London 1993.
- Greenbaum TL. Moderating Focus Groups. Sage, London 2000.
- Grönfors M. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY, Juva 1982.
- ten Have P. Doing Conversation Analysis. A Practical Guide. Sage, London 1999.
- Gubrium JF. Handbook of Interview Research. Sage, London 2001.
- Hirsjärvi S & Hurme H. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki University Press, Helsinki 2000.
- Jokinen A, Juhila K & Suoninen E. Diskurssianalyysin aakkoset. 2. painos. Vastapaino, Tampere 2000.
- Jokinen A, Juhila K & Suoninen E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere 1999.
- Kreuger AR. Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research. 3rd edition. Sage, London 2000.
- Leskinen J. Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki 1995.
- Kvale S. InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage, London 1996.
- Miller G. Context and Method in Qualitative Research. Sage, London 1997.
- Morgan DL & Krueger RA. The Focus Group Kit. Volumes 1-6. Sage, London 1997.
- Mäkelä K, toim. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki 1990.
- Pyörälä E. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa J. Leskinen Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki 1995.

- Pötsönen R & Välimaa R, toim. Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Terveystieteen laitoksen julkaisuja 9/1998, Jyväskylän yliopisto.
- Seale C. The Quality of Qualitative Research. Sage, London 1999.
- Silverman D. Qualitative Methodology & Sociology. Gower, Aldeshot 1985.
- Silverman D. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. 2nd edition. Sage, London 2001.
- Silverman D, toim. Qualitative Research. Theory, Method and Practice. Sage, London 1997.
- Silverman D. Doing Qualitative Research. A Practical Handbook. Sage, London 2000.
- Strauss A. Qualitative Analysis for Social Scientists. Cambridge University Press, Cambridge 1987.
- Strauss A & Corbin JM. Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. 2nd edition. Sage, London 1998.
- Strauss A & Corbin J, toim. Grounded Theory in Practice. Sage, London 1997.